

Transplantacija organa i religija: različita vjerska tumačenja

---

Pelčić, Gordana; Gjuran Coha, Anamarija; Pelčić, Goran; Valković, Ana

Source / Izvornik: **Medicina Fluminensis : Medicina Fluminensis, 2020, 56, 409 - 416**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

https://doi.org/10.21860/medflum2020_245219

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:184:318840>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)

Transplantacija organa i religija: različita vjerska tumačenja

Organ transplantation: different religious perspectives

Gordana Pelčić^{1*}, Anamarija Gjurjan Coča², Goran Pelčić², Ana Valković³

Sažetak. Darivanje i transplantacija organa jedno je od najvećih dostignuća medicine posljednjih šezdesetak godina. Napredak transplantacijske medicine ovisi o socijalnim, ekonomskim, kulturološkim i religijskim odrednicama pojedinog kraja. Istraživanja su pokazala kako je područje transplantacijske medicine vrlo osjetljivo u odnosu na ostala područja medicine te da neminovno uz sebe veže etičko-moralne dvojbe, ali i zakonodavne, kulturalne i religiozne dvojbe. Transplantacijska medicina uza se veže i pitanje trenutka smrti. Smrt kao pojam, od početaka ljudske civilizacije predstavlja entitet koji zaokuplja umjetnike, znanstvenike, etičare i medicinare. Ulaskom u 21. stoljeće svjedočimo velikim promjenama na globalnom socijalnom planu, te velikim migracijama stanovništva koja sa sobom povlače „sudar“ civilizacija, etike i religije. Stoga je nužno progovoriti o stavu religija prema darivanju i transplantaciji organa u svjetlu sadašnjih socijalnih događanja. Većina svjetskih religija odnosi se pozitivno prema transplantaciji i ksenotransplantaciji. U ovom radu opisat će se stav velikih svjetskih religija prema darovanju i transplantaciji organa, kao i o ksenotransplantaciji. Za buduća istraživanja ostaje istraživanje drugih religija i svjetskih zajednica prema transplantacijskoj medicini.

Cljučne riječi: darivanje organa; religija; smrt; transplantacija

Abstract. Organ donation and transplantation is one of the greatest achievements of medicine in the last sixty years. The development of transplantation medicine depends on the socio-economical, cultural and religious determinants of the particular place. Based on the research, we can say that transplantation medicine is very sensitive with regards to the other fields of medicine. Transplantation medicine inevitably binds ethical doubts, but also legal, cultural and religious dilemmas. The transplantation medicine implies also the question of the death moment. The concept of death is an entity, which preoccupies the artists, scientists, ethicists and medical professionals from the beginning of human civilization. At the beginning of 21st century, we testify the changes on the global social plan, big migration of population which bring with them the clash of civilization, ethics and religion. Therefore, it is necessary to explore the attitude of different religions toward the organ transplantation and donation in the light of today's social events. The majority of world religions have positive attitudes towards the organ transplantation and xenotransplantation. In this paper, we will explore the attitude of different religions towards organ donation and transplantation and towards xenotransplantation. For the further research there are other religions and world communities and their attitudes regarding the organ donation which are not mentioned in this paper.

Key words: death; organ donation; religion; transplantation

¹ Dom zdravlja Primorsko-goranske županije, Rijeka

² Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci

³ Zavod za hitnu medicinu Primorsko-goranske županije, Rijeka

*Dopisni autor:

Doc. dr. sc. Gordana Pelčić, dr. med.

Dom zdravlja Primorsko-goranske županije, Rijeka

E-mail: gordana.pelcic@domzdravlja-pgz.hr

<http://hrcak.srce.hr/medicina>

TRANSPLANTACIJSKA MEDICINA – JEDNO OD NAJVEĆIH DOSTIGNUĆA MEDICINE U POSLJEDNJIH ŠEZDESETAK GODINA

Veza između transplantacije i religije vraća nas u daleku povijest¹. Naime, legenda o liječnicama iz 3. stoljeća, svetom Kuzmi i Damjanu, donosi nam pripovijest o transplantaciji crne noge. Prema toj legendi oni su transplantirali nogu pokojnika, Etiopljanina, bolesnom čovjeku. Ova priča vuče podrijetlo iz hagiografije *Golden Legend* Jacobusa

Napredak transplantacijske medicine ovisi o socijalnim, ekonomskim, kulturološkim i religijskim odrednicama pojedinog kraja. Svjedočimo velikim promjenama na globalnom socijalnom planu, velikim migracijama stanovništva, što sa sobom povlači „sudar“ civilizacija, etike i religije. Važno je sada, na pragu 21. stoljeća, u vrijeme velikih društvenih promjena i migracija, približiti stajališta vjerskih zajednica prema transplantaciji organa koja su u svom temelju pozitivna.

de Varagine, nastale u 13. stoljeću. Ikonografija ovog čuda prvi put je prikazana na firentinskim pločama oko 1370. godine (slika 1). Ovu legendu možemo protumačiti na različite načine. Za to vrijeme transplantacija je bila čudotvorno liječenje,

Slika 1. Čudo svetog Kuzme i Damjana: transplantacija crne noge, preuzeto s: <https://www.wdl.org/en/item/3251/>

možemo zaključiti kako su i liječnici tih vremena stremili razmišljanju o napretku svoje struke.

U ovoj legendi „glavni likovi“ su starokršćanski sveti, liječnici, mučenici. Sam odabir svetaca, čudotvoraca, onih koji transplantiraju, možemo tumačiti kao rano priznavanje ideje transplantacije organa s umrlog darivatelja unutar kršćanskih crkava. Uzimanje noge s nedavno preminulog i presađivanje bolesnome čovjeku možemo povezati sa stavom pape Ivana Pavla II. iz 20. stoljeća, kako je šteta pokopati nešto što nekome drugome može spasiti život. Simboliku „crne noge“ presađene „bijelom“ pacijentu možemo protumačiti kao simboliku jednakosti svih u medicini, dopustivosti darivanja transplantacije bez obzira na vjeru onog koji daruje ili onog koji prima.

Unatoč tome, među mnogim barijerama darivanja i transplantaciji organa još uvijek se navodi religija. Transplantacija organa i darivanje organa nisu jednako prihvaćeni u svim krajevima svijeta². Napredak transplantacijske medicine ovisi o socijalnim, ekonomskim, kulturološkim i religijskim odrednicama pojedinog kraja. Zašto sada, nakon desetljeća uspjeha transplantacijske medicine i svih drugih grana medicine koje su pridonijele njenu uspjehu (imunologija, transfuzija, farmakologija itd.) ponovno razgovaramo i proučavamo vezu između religije i transplantacijske medicine? Svjedočimo velikim promjenama na globalnom socijalnom planu, velikim migracijama stanovništva što sa sobom povlači „sudar“ civilizacija, etike i religije. Mnoga istraživanja pokazala su kako je polje transplantacijske medicine vrlo osjetljivo u odnosu na ostala područja medicine, neminovno uz sebe veže, uz etičko-moralne dvojbe, zakonodavne, kulturalne dvojbe i na kraju religiozna propitivanja i dvojbe. Transplantacijska medicina uza se veže pitanje trenutka smrti. Smrt kao pojam, događaj od početaka ljudske civilizacije, predstavlja entitet koji zaokuplja umjetnike, znanstvenike, etičare i medicinare. U trenutku ljudskog suočavanja sa smrću često se okrećemo religiji tražeći odgovore i pomoć³. Tako je u istraživanju Pelčić i sur. o presađivanju organa i shvaćanju smrti⁴ nađeno kako je oko 30 % ispitanika zabrinuto zbog nedovoljno točne definicije moždane smrti, 27,8 % ispitanika je sumnjalo je u mogućnost namjernog oduzimanja života zbog prodaje organa,

a 14,5 % ispitanika brinulo što će se s njima dogoditi nakon njihove smrti.

Vjera nam daje upute i načela kako se ponašati u mnogim situacijama u životu. Pitanje je kako svjetske religije upućuju i vode vjernika pri odluci o transplantaciji organa u času smrti. Isto tako se pitamo postoje li smjernice vjericima unutar vjerskih zajednica u njihovoj odluci o darivanju organa sa živog darivatelja. Kroz povijest čovječanstva sve ono što se događalo na socijalnom planu razvoja društva neminovno se reflektiralo i na medicinu. To se posebice odnosi na transplantacijsku medicinu koja sa sobom nosi, kako smo već rekli, pitanje smrti ljudskog bića, pitanje darivanja, altruizma, socijalne osjetljivosti, žrtve. Možemo zaključiti kako su ova temeljna ljudska pitanja sastavni dio transplantacijske medicine i zato je u svjetlu novih socijalnih prilika nužno progovoriti, osvijestiti i približiti odnos religije i transplantacije organa.

Krupic i sur. u svom istraživanju ističu problem nedostatne informiranosti društva kao i zdravstvenih radnika vezano uz transplantaciju organa. S druge strane, religijski aspekt i predrasude jedan su od važnih čimbenika pri odluci o darivanju organa^{5,6}.

Donacija organa je pod utjecajem različitih faktora kao što su kulturološko nasljeđe, socijalne prilike i uređenost društva, etički elementi, zakonodavstvo određene sredine i religije⁷.

Različite države poduzimale su različite korake i izgrađivale svoje programe u cilju razvoja transplantacijske medicine koja se ne može zamisliti bez darivanja organa, čina ljudske solidarnosti. Jedan od prvih modela je Španjolski model⁸. U 2015. godini Španjolska je postigla 40 donacija i više od 100 transplantacija na milijun stanovnika. Takav uspjeh mogu zahvaliti, između ostaloga, javnoj promociji darivanja organa nakon smrti. Hrvatska je također izgradila svoj program transplantacije organa koji se temelji na organizacijskim poboljšanjima, zakonskoj regulativni, senzibilizaciji javnosti⁹. Važno je istaknuti kako su bioetički principi u temelju hrvatskog modela transplantacije i donacije organa. Temelj svakog uspješnog transplantacijskog programa je u povjerenju prema cjelokupnom postupku transplantacije, prema ustroju medicinske struke u određenoj sredini, kao i prema sustavu koji garantira etičnost i uspješnost svega navedenoga¹⁰.

Većina svjetskih religija ne protivi se darivanju organa i transplantaciji^{11,12}. **Moguće nedoumice** povezane uz religiju i donaciju organa mogu se temeljiti na činjenici da je transplantacijska medicina u odnosu na temeljne religiozne tekstove vrlo mlada disciplina o kojoj ti tekstovi ne progovaraju. Poznato je da mnogi religijski vođe često nisu zainteresirani za progovaranje i obradu tema kao što je transplantacija i donacija organa¹³. S druge strane, pojedini religijski vođe tumače i interpretiraju vjerske tekstove prema svom osobnom uvjerenju. Kroz povijest se razlikuju različita vjerska stajališta prema, primjerice, definiciji moždane smrti. Byrne i sur. navode kako ni nakon samog ustanovljenja definicije moždane smrti ona nije bila prihvatljiva od strane ortodoksnih Židova i kršćana¹⁴.

Transplantacija organa s umrlog darivatelja ne favorizira se u sredinama urođeničkog stanovništva sjeverne Amerike, Roma, konfucionista, šintuista i pojedinih ortodoksnih rabina. Pojedini muslimanski vjerski učitelji iz područja južne Azije protive se transplantaciji organa, bilo sa živog ili umrlog darivatelja¹¹. Svoje tumačenje temelje na stavu da je ljudsko tijelo amanet (arap. *Emanet* – dobiveno dobro, vrijednost povjereno na čuvanje) dobiven od Boga i da se kao takvo ne smije oskrnaviti¹⁵.

S druge strane, niti jedna religija ne primorava na darivanje niti primanje organa. Niti jedna religija ne protivi se ksenotransplantaciji.

U mnogim radovima ističe se važnost vjere u odluci o darivanju organa^{3,5,6,13}. Koliko je važno uzeti vjeru u obzir prilikom planiranja strategije darivanja organa vidi se u politici institucije *National Health Service Blood and Transplant* (NHSBT) Ujedinjenog Kraljevstva u suradnji s Ministarstvom zdravlja, te škotskom, velškom i sjevernoirskom vladom, koje su svoj program započele 2013. godine sa strategijom *Taking Organ Transplantation to 2020*¹⁶.

Općenito možemo reći kako vjera igra važnu ulogu u mnogim stajalištima u našim životima, stoga je važno uzeti u obzir vjerska stajališta, kako u različitim znanstvenim i javnim propitivanjima, tako i u medicini¹⁷.

Cilj je ovog rada prikazati stajališta vjerskih zajednica po pitanju darivanja organa i transplantacije. Stajališta pojedinih religijskih vođa¹⁸ nisu uvijek ujednačena i variraju ovisno o vremenu i situaci-

ji¹⁸. Važno je sada, na pragu 21. stoljeća, u vrijeme velikih društvenih promjena i migracija, približiti stajališta vjerskih zajednica prema transplantaciju organa, koja su u svom temelju pozitivna.

METODOLOGIJA

Pretraživanje baze *PubMed* za termine „*organ donation and religion*“, „*transplantation and religion*“, kao i odabir članaka koji su se našli pri pretraživanju gore navedenih termina.

KRŠĆANSTVO

Kršćanstvo općenito podupire donaciju organa, kako sa živog tako i s umrlog darivatelja^{2,19}. Kršćanstvo promatra darivanje organa kao akt milosrđa, pa se vjernici potiču na čin darivanja. Kulturu samilosti i suosjećanja možemo pronaći u ranom kršćanstvu i biblijskim tekstovima o Dobrom Samaritancu (Lk 10,30-37)²⁰.

RIMOKATOLICI

Pio XI. i Pio XII. naglašavaju načelo totaliteta ili cjelovitosti. Ljudsko biće predstavlja psihofizičko jedinstvo. Tako se može tumačiti kako svaki organ ima svoju svrhu u tijelu kao cjelini²¹. Dijelovi tijela postoje radi cjeline. Mutilacija tijela opravdana je u slučaju dobrobiti cjeline. Pio XII. naglašava kako je želja za pomoći bližnjemu koji trpe opravdana^{22,23}.

Teološki dokumenti Katoličke Crkve

Katekizam Katoličke Crkve u nekoliko kanona spominje transplantaciju organa direktno²⁴. Kanon 2301 navodi kako je darivanje organa nakon smrti zakonito ako je dobrovoljno i kako može biti zaslužno²⁴. Kanon 2296 iznosi važnost informiranog pristanka. Uzimanje organa bez pristanka je za Katoličku Crkvu moralno neprihvatljivo. Isto tako je moralno neprihvatljivo izazivanje onesposobljenja sakaćenjem ili smrću ljudskog bića²⁴.

Rimokatolička crkva također podupire transplantaciju organa i sa živog i s umrlog darivatelja¹⁹. Katolička crkva podržava transplantaciju organa kako s umrlog tako i sa živog darivatelja. U enciklici *Evangelium Vitae* Ivan Pavao II. ističe svakodnevni heroizam, temeljen na činu dijeljenja koji pridonosi kulturi života²⁵. Definicija smrti, prema

Rimokatoličkoj Crkvi, temelji se na neurološkim kriterijima. Prema Papi Ivanu Pavlu II., Crkva se ne može baviti definicijom smrti, nego to prepušta medicinskim stručnjacima i prihvaća koncept moždane smrti kao smrti ljudskog bića²⁵. Papa Benedikt XVI. također se obratio na simpoziju *A Gift for Life. Considerations on Organ Donation* i podržao darivanje organa i transplantaciju kao akt ljubavi i milosrđa, dara vlastitog života za drugoga. Papa Benedikt ističe posebno značenje te ljubavi u današnjem vremenu egoizma²⁶. Katolička Crkva smatra da je smrt osobe nastupila u trenutku kada duša napušta tijelo.

Crkva se protivi transplantaciji organa dobivenih nakon aktivne eutanazije i od anencefaličnih darivatelja¹⁹.

Rimokatolička crkva protivi se donaciji spolnih stanica¹⁹. U istraživanju Kobusa i suradnika katolici su bili oni koji su najčešće pozitivno odgovorili na transplantaciju organa s umrlog rođaka³.

Katolička Crkva, temeljem antropocentrizma, uzima u obzir istraživanja vezana uz ksenotransplantaciju²⁷. Unatoč antropocentričkoj teološkoj etici, daju naglasak na respektabilno tretiranje životinja. U ovom slučaju autor daje naglasak na ksenotransplantaciju kao terapijski pokušaj koji ima u cilju spašavanje života, ublažavanje bola i patnje. Naglašava se potreba uzimanja u obzir rizika, kao što je, primjerice, prijenos infekcija.

PRAVOSLAVCI

Pravoslavne zajednice nemaju jedinstvenog moralnog autoriteta kao što Katolička Crkva ima Papu, stoga su teološka mišljenja, vezano uz svjetovna pitanja i medicinu, ostavljena pojedinim pravoslavnim Crkvama koje su više ili manje zainteresirane za tu tematiku. Isto tako, postoje različite teološke perspektive u pravoslavnim crkvama prema transplantaciji organa²⁸.

U ortodoksnim crkvama ne postoji zajedničko stajalište vezano uz transplantaciju organa. U pravoslavlju bi svi trebali biti zahvalni Bogu na daru života. Svaka medicinska intervencija koja ne šteti drugome, prema pravoslavlju, dopuštena je. Grčka pravoslavna crkva jedna je od rijetkih koja je javno izrekla svoj pozitivan stav prema transplantaciji organa². Akt darivanja organa treba biti svjestan i dobrovoljan čin. Vuković ističe kako

pravoslavne crkve podupiru transplantaciju organa na osnovi svoje moralne teologije²⁹.

Reardon navodi kako je u pravoslavlju nezamisliva i nedopustiva prodaja organa ili dijelova ljudskog tijela temeljem sakramentalnog učenja i liturgije³⁰. Ne može se prodavati niti kupovati nešto što je posvećeno na način kako je posvećeno ljudsko tijelo u Crkvi.

PROTESTANTI

Protestantske zajednice, kao i pravoslavne zajednice, nemaju zajedničkog moralnog autoriteta kao što je Papa u Katoličkoj Crkvi. U protestantskim zajednicama ističe se individualnost, kako pojedine zajednice, tako i svakog pojedinca u odluci o transplantaciji organa.

BAPTISTI

U istraživanju Kobusa i suradnika Baptisti su bili oni koji su najviše podržavali donaciju organa i transplantaciju bez obzira na dob². Baptisti smatraju da je donacija organa nakon smrti stvar savjesti svakog pojedinca, no podržavaju donaciju organa kao akt suosjećanja i jedinstva s onima koji trpe i trebaju pomoć. Vjernici su poticani na donaciju organa².

Već ranije je citiran rad Sautermeistera o dopustivosti ksenotransplantacije u Katoličkoj Crkvi i u protestantskim zajednicama, u ovom slučaju evangeličke zajednice²⁷.

ISLAM

Guvercin donosi stajalište religijske administracije (engl. *Religious Affairs Administration – RAA*) u Turskoj vezano uz mnoga bioetička pitanja, tako i po pitanju transplantacije organa¹⁹. RAA podupire medicinske kriterije za definiciju moždane smrti, međutim, većina vjerskih vođa drži da je čas smrti onaj kada duša napušta tijelo, što može dovesti do kašnjenja pri uzimanju organa. Transplantaciju organa s umrlog darivatelja podupiru ako su ispunjeni sljedeći uvjeti: postojanje medicinske „neophodnosti“, odnosno nužnosti transplantacije po život primatelja, sigurnost smrti darivatelja, nepostojanje bilo kakvog povjereničkog odnosa između darivatelja i primatelja, privola obitelji darivatelja i privola primatelja organa. Podupire se donacija svih organa osim uterusa.

Krioprezervacija spolnih stanica dopuštena je samo za vjenčane parove. Kobus i suradnici ističu također kako islam podržava transplantaciju organa temeljeći je na altruizmu i spašavanju života, jednim od najvećih načela u Kuranu³. Isti autori navode i formalnu potvrdu institucije Muslim Council of Britain iz 1996. godine koja navodi kako je transplantacija organa u potpunosti u skladu s islamom.

Padela i sur. zaključuju kako je u Islamu važna definicija smrti i utvrđivanje minimalne štete za darivatelja³¹. Sautermeister i sur. istraživali su teološko-etička razmatranja triju monoteističkih religija i ksenotransplantacije^{32,33}. Ukazali su na to kako u islamu, kao i u kršćanstvu i judaizmu, nema teološke podloge za zabranu ksenotransplantacije. Kuran promatra životinje u smislu znaka Božjeg milosrđa (Sure 16: 79; 6: 6-8). Prema islamskoj eshatologiji čovjek mora opravdati svoje djelovanje prema životinjama, dok se životinje promatraju kao moralni objekt. Čin ksenotransplantacije zahtijeva opravdanje ubijanja životinja u cilju eksplantacije, opravdanje genetske modifikacije životinje i na kraju „nečistoće“ životinja koje se koriste. Čovjek je u islamu na vrhu hijerarhije i ima dužnost očuvanja vlastitog zdravlja. Pitanje očuvanja zdravlja i života osobe nadilazi obvezu pridržavanja pravila vezanih uz prehranu, međutim, osobna vjerska uvjerenja odbijanja takve terapije treba uzeti u obzir i poštovati autonomiju pacijenta.

ŽIDOVSTVO

Stajalište židovskih rabina prema transplantaciji organa kroz povijest nije bilo uniformno³⁴. Prijepori su bili vezani uz prihvaćanje moždane smrti, donaciji organa s umrle osobe. No darivanje organa s umrle osobe u židovstvu se mora promatrati sa stajališta *pikuach nefesh*, vrhovne zapovjedi u židovstvu koja podrazumijeva očuvanje života³². Ta zadaća superponira svim drugim zadaćama i pravilima u židovstvu. Izrael je zemlja zapadnog svijeta s najmanjim brojem donacija s umrlog darivatelja³⁵. *Pikuach nefesh* odnosi se na ozbiljne, po život opasne situacije ili manifestacije bolesti. Iako je u židovstvu obveza pokapanja cijelog tijela, uzimanje organa u smislu *pikuach nefesh* nije samo obveza već i moralno djelo (*mi-*

tzvah). Jednom transplantirani organ više se ne promatra kao dio umrle osobe nego kao dio cjeline primatelja. U istom smislu organ ili tkivo dobiveno ksenotransplantacijom ne promatra se kao chimera ili hibrid, već kao sastavni dio primatelja. Organ dobiven od „nečiste“ životinje prema židovskim pravilima ne spada pod *Hana'a* (zadovoljstvo), te se na transplantaciju ne odnose pravila *kashrut* (pravila vezana uz prehranu), stoga su dopustiva istraživanja vezana uz ksenotransplantaciju. Tradicionalne religijske zajednice ne

Većina svjetskih vjerskih zajednica slaže se i podupire medicinsku definiciju moždane smrti. Isto tako ističu i važnost informiranog pristanka u darivanju transplantacijskih organa. Postoje pojedini teolozi koje nude drugačija tumačenja. No, možemo zaključiti kako vjerske zajednice ističu transplantaciju organa kao hvalevrijedan čin solidarnosti, žrtve i pomoći bližnjemu, a neke vjerske zajednice podupiru transplantaciju organa kao čin spašavanja života.

priznaju moždanu smrt kao definiciju smrti, dok se donacija organa sa živog darivatelja priznaje i smatra hvalevrijednim činom³⁵. S obzirom na velik utjecaj religije i na stav sekularnog društva po pitanju donacije organa i transplantacije, izraelski parlament je izglasao dva nova zakona 2008. godine, u cilju okupljanja vjerskih zajednica i javnosti oko jedinstvenog stava o darivanju i transplantaciji organa. Prvi zakon su nazvali *The Brain Respiratory Death Law*, kojim su postigli konsenzus između vjerskih vođa i medicinskih udruženja. Drugim su zakonom, naziva *Organ Transplantation Law*, odredili etičke, legalne i organizacijske aspekte transplantacije organa u Izraelu. U Izraelu je od 2009. godine s radom započela *Matnat Chaim* (hebr. Dar života), židovska neprofitna ortodoksna organizacija koja se zalaže za skraćivanje i eliminaciju lista čekanja za transplantaciju bubrega, kao i za promociju donacije organa³⁵. Pod utjecajem ove organizacije transplantirano je od 2009. do 2017. godine 494 bubrega živog darivatelja. *Matnat Chaim* ističe važnost altruističkog darivanja organa nesrodnih darivatelja³⁵. Güvercin i sur. analizirali su stajališta katoličkih, islamskih i

ortodoksnih židovskih vjerskih vođa o transplantaciji organa³⁹. Ortodokсни Židovi priznaju moždanu smrt uz sljedeće uvjete: poznati uzrok smrti, apsolutno odsustvo spontane respiracije, klinički evidentno oštećenje moždanog debla, odsustvo refleksa, odsustvo moždane aktivnosti u periodu od najmanje 12 sati. Transplantacija organa s umrlog darivatelja također mora ispunjavati sljedeće kriterije: primatelju je taj organ nužan, život primatelja je u opasnosti, darivatelj je za života dao suglasnost. Donacije jajne stanice, s obzirom na to da se židovstvo nasljeđuje po majci, može se razmatrati kod žene židovskog podrijetla¹⁹.

Židovstvo podupire istraživanja vezana uz ksenotransplantaciju. Ne postoji kategorička zabrana ksenotransplantacije u *Halachi* (pravnim spisima židovske vjerske književnosti)^{36,37}.

KONFUCIONIZAM

Konfucijska filozofija je do Hanove dinastije bila samo jedna od mnogobrojnih filozofskih razmišljanja. Od Hanove dinastije nadalje postaje vodećom ideologijom u Kini³⁸. Globalni problem u transplantacijskoj medicini je manjak organa za transplantaciju. S istim problemom suočava se i Kina. Odbijanje donacije organa u Kini često se temelji na konfucionizmu, kao etičkom i religioznom temelju protivljenju donacije organa^{7,39}. U konfucionizmu se očuvanje cjelovitosti tijela nakon smrti temelji na *xiao* (sinovsko poštovanje, dobri i poslušni sinovi) u kojem je očuvanje tijela nakon smrti nužno³⁹. *Xiao* je temeljni konfucijski etički koncept koji u sebi uključuje i štovanje predaka, ljubav, poštovanje i brigu³⁸. Ono se manifestira kako na razini obitelji, tako i na razini šire zajednice. Prema Konfuciju, sinovsko poštovanje čini zametak čovječnosti odnosno *ren*³⁸. *Ren* je vrлина koja se odnosi i manifestira na međuljudske odnose. Čovječnost se ostvaruje u ljubavi i brizi za druge. Za Konfucija, čovječnost je najveće ljudsko postignuće.

U novije vrijeme postoje i drugačija tumačenja primarnih tekstova, kao što navode Nie i sur., gdje tumače *xiao* (filijalna pobožnost) i *ren* (humanost i dobročinstvo), u čijoj interpretaciji konfucionizam zapravo poziva na darivanje organa³⁹. U novije vrijeme, ipak, dolazi do odstupanja u tradicionalnim vrijednostima. Tako je u istraživa-

nju Aijinga i sur. za 28,1 % ispitanika bilo važno očuvanje cjelovitosti tijela nakon njihove smrti, dok je 18,5 % ispitanika smatralo da donacija organa narušava njihova religiozna uvjerenja⁷.

RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Javnost često traži savjet i mišljenje vjerskih zajednica po mnogim pitanjima vezanim uz medicinu, kao što su cijepljenje, transplantacija organa⁶. Stoga je vrlo važno da stav vjerskih zajednica bude jasan, jedinstven i poznat široj javnosti. Pitanje transplantacijske medicine duboko zadire u intimu ljudskog bića, u svetost života, smrt i žrtvu. U tom smislu vrlo je važan jezik, izražavanje, umijeće uporabe jezičnih izričaja i razumijevanje, kako u medicini, tako i u teološkom tekstovima⁴⁰. Cilj pisanja stručne i znanstvene literature nije primarni cilj pisanja radi pisanja, već prenošenja znanja i iskustava drugima i široj javnosti. Tako i po pitanju transplantacije i njenih implikacija za zdravlje, život, vjeru i socijalnu komponentu ljudskog bića; nužno ih je prenijeti na razumljiv način, pazeći da osobne interpretacije ne pridonese na bilo koji način krivim zaključcima.

Mnoga istraživanja^{5,6,41}, tako i magistarski rad⁴² izrađen na temu utjecaja religijskih uvjerenja na darivanje organa, ističu važnost odgovarajućeg informiranja o transplantaciji organa, a neinformiranost kao vodeći negativni čimbenik prema presađivanju organa. Javnost često nije upoznata ili krivo interpretira stav vjerskih zajednica prema donaciji i transplantaciji organa, kao što je to u istraživanju Riosa i sur., gdje se vidjelo da je čak 35 % ispitanika mislilo da se njihova vjera protivi transplantaciji s umrlag darivatelja^{42,43}. S druge strane, postoje prijepori, različite informacije i različite interpretacije u samim vjerskim zajednicama, o darivanju i transplantaciji organa³⁵. U ispitivanju gore navedenog magistarskog rada 50 % ispitanika drži kako bi njihova vjerska zajednica mogla nešto učiniti po pitanju darivanja organa, kada bi se angažirala oko toga. U navedenom istraživanju, kao i u istraživanju Riosa i sur., ateisti i katolici bili su ti koji su bili najviše skloni darivanju organa nakon svoje smrti^{42,43}. Transplantacijska medicina je sama po sebi kompleksna grana medicine koja u sebi objedinjuje medicinska dostignuća, etiku, pravo, filozofiju, te-

ologiju i socijalnu komponentu³⁵. Istinski angažman i jasan stav svih navedenih nužni su za uspjeh i dobrobit transplantacijske medicine na život pojedinca i zajednice.

Većina svjetskih vjerskih zajednica slaže se i podupire medicinsku definiciju moždane smrti. Isto tako ističu važnost informiranog pristanka u darivanju transplantacijskih organa. Postoje pojedini teolozi koje nude drugačija tumačenja. No, možemo zaključiti kako vjerske zajednice ističu transplantaciju organa kao hvalevrijedan čin solidarnosti, žrtve i pomoći bližnjemu, a neke vjerske zajednice podupiru transplantaciju organa kao čin spašavanja života.

Izjava o sukobu interesa: Autori izjavljuju da ne postoji sukob interesa.

LITERATURA

1. Jović NJ, Theologou M. The miracle of the black leg: Eastern neglect of Western addition to the hagiography of Saints Cosmas and Damian. *Acta Med Hist Adriat* 2015;13:329-44.
2. Kobus G, Piotrowska J, Malyszko J, Bachorzewska-Gajewska H, Malyszko J. Attitudes of members of the Baptist Church toward organ transplantation. *Transplant Proc* 2014;46:2487-91.
3. Kobus G, Malyszko JS, Malyszko J. Do Age and Religion Have an Impact on the Attitude to Organ Transplantation? *Transplant Proc* 2016;48:1354-9.
4. Pelčić G, Šegota I, Frković A, Tomašević L, Pelčić G, Pelčić Mršić J et al. Presađivanje organa i shvaćanje smrti. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 16 No. 6 (92), 2007.
5. Krupic F, Sayed-Noor AS, Fatahi N. The impact of knowledge and religion on organ donation as seen by immigrants in Sweden. *Scand J Caring Sci* 2017;31:687-94.
6. Krupic F, Westin O, Hagelberg M, Sköldenberg O, Samuelsson K. The Influence of Age, Gender and Religion on Willingness to be an Organ Donor: Experience of Religious Muslims Living in Sweden. *J Relig Health* 2019;58: 847-59.
7. Aijing L, Wenzhao X, Wei W, Qiquan W, Xuantong D. Public Opinion on Organ Donation After Death and Its Influence on Attitudes Toward Organ Donation. *Ann Transplant* 2016;21:516-24.
8. Matesanz R, Domínguez-Gil B, Coll E, Mahillo B, Marazuela R. How Spain Reached 40 Deceased Organ Donors per Million Population. *Am J Transplant* 2017;17:1447-54.
9. Živčić-Čosić S, Bušić M, Župan Ž, Pelčić G, Anušić Juričić M, Jurčić Ž et al. Development of the Croatian model of organ donation and transplantation. *Croat Med J* 2013; 54:65-70.
10. Editorial. Organ donation depends on trust. *Lancet* 2016; 387:2575.
11. Bruzzone P. Religious aspects of organ transplantation. *Transplant Proc* 2008;40(4):1064-7.

12. Gillman J. Religious perspectives on organ donation. *Crit Care Nurs Q* 1999;22:19-29.
13. Randhawa G, Brocklehurst A, Pateman R, Kinsella S, Parry V. Religion and organ donation: the views of UK faith leaders. *J Relig Health* 2012;51:743-51.
14. Byrne PA, O'Reilly S, Quay PM. Brain death-an opposing viewpoint. *JAMA* 1979;242:1985-90.
15. Online rječnik [Internet] [Cited 04.01.2020]. Dostupno na: <http://onlinerjecnik.com/rjecnik/strane-rijeci/amanet>.
16. Randhawa G, Neuberger J. Role of Religion in Organ Donation-Development of the United Kingdom Faith and Organ Donation Action Plan. *Transplant Proc* 2016;48:689-94.
17. Alhawari Y, Verhoff MA, Ackermann H, Parzeller M. Religious denomination influencing attitudes towards brain death, organ transplantation and autopsy-a survey among people of different religions. *Int J Legal Med* 2019. doi: 10.1007/s00414-019-02130-0.
18. Sharif A. Organ donation and Islam-challenges and opportunities. *Transplantation* 2012;94:442-6.
19. Güvercin CH, Munir KM. A comparative analysis of bioethical issues from view points of religious affairs administration in Turkey, Roman Catholicism and Orthodox Judaism. *Acta Bioeth* 2017;23:327-39.
20. Biblija. (Lk 10,30-37). Kršćanska sadašnjost. Zagreb 1974.
21. Kaniyakonil S. Living Organ Donation and Transplantation: A Medical, Legal, and Moral Theological Appraisal. Dostupno na: https://books.google.hr/books?id=z4iRRBD3-N4C&pg=PA160&lpg=PA160&dq=organ+transplantation+and+pope+pio+xi&source=bl&ots=0BDP_K1-CQv&sig=ACfU3U1XbrGeMJXysdz3uEBGKpidK3evCQ&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwjwysiy1v7mAhVyk4skHVwUD6EQ6AEwFH0ECAkQAQ#v=onepage&q=organ%20transplantation%20and%20pope%20pio%20xi&f=false.
22. May WE. The Ethics of Organ Transplants. *Ethics&Medics* 1996;21:1-2.
23. Tomašević L, Pelčić G. Etičko-kršćanski stavovi o transplantaciji organa // *Služba Božja, liturgijsko pastoralna revija*, 2008);3:229-60.
24. Katekizam Katoličke Crkve. Zagreb. Hrvatska biskupska konferencija. 1994.
25. *Evanegelum vitae* [Internet]. Ivan Pavao II. [Cited 07.01.2020]. Dostupno na: http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031995_evangelium-vitae.html.
26. "A Unique Testimony of Charity" [Internet]. Benedict XVI on Organ Donation, Rome 2008. [Cited 07.01.2020]. Dostupno na: <https://zenit.org/articles/benedict-xvi-on-organ-donation/>.
27. Sautermeister J. Xenotransplantation from the perspective of moral theology. *Xenotransplantation* 2015;22:183-91.
28. Kinnaert P. Christian religions and organ transplantation. *Rev Med Brux* 2008;29:187-91.
29. Vuković M, Moljević N, Katanić N, Krivokuća D, Vuković V, Milosević Z. Cadaveric organ transplantation and religion. *Med Pregl* 2010;63:575-8.
30. Reardon PH. The commerce of human body parts: an Eastern Orthodox response. *Christ Bioeth* 2000;6:205-13.
31. Padela AI, Duivenbode R. The ethics of organ donation, donation after circulatory determination of death, and xenotransplantation from an Islamic perspective. *Xenotransplantation* 2018;25:1-12.
32. Sautermeister J, Mathieu R, Bogner V. Xenotransplantation-theological-ethical considerations in an interdisciplinary symposium. *Xenotransplantation* 2015;22:174-82.
33. Ilklic I, el Maaroufi A. Xenotransplantation Aspekte und Reflexionen aus islamischer Perspektive, str 297-310. *Tierische Organe in menschlichen Körpern, Bio-medizinische, kulturwissenschaftliche, theologische und ethische Zugänge zur Xenotransplantation*, E-Book: Mentis, 01 Jan 2018 , General, Philosophy. Preuzeto sa: <https://brill.com/view/book/edcoll/9783957438386/BP000020.xml>.
34. Wasser WG, Boner G, Koslowsky M, Lazar A. Emergence of an Israel faith-based community organization facilitating live donor kidney transplantation. *BMC Nephrol* 2018;19(1):128. doi:10.1186/s12882-018-0923-4.
35. Rabinowich A, Jotkowitz A. Altruism and Religion: A New Paradigm for Organ Donation. *J Relig Health* 2018;57:360-5.
36. Kotel DaDon. Pisana i usmena Tora – Može li jedna bez druge?, *Nova prisutnost* 2012; 3:519.
37. Mathieu R. Jewish ethics and xenotransplantation. *Xenotransplantation* 2016;23:258-68.
38. Buljan I. Zdravlje kao vrijednost te pravo na zdravlje u ranoj kineskoj kulturi. *Filozofska istraživanja* 2016;143:493-509.
39. Nie JB, Jones DG. Confucianism and organ donation: moral duties from xiao (filial piety) to ren (humaneness). *Med Health Care Philos* 2019;22:583-91.
40. Gjuran Coha A. Terminologizacija jezika medicinske struke. *Medicina Fluminensis* 2011;47:4-14.
41. Gosić N, Pelčić G. Bioethics Perspectives in Organ and Tissue Transplantation in the Republic of Croatia. In: *Law, Public Health Care System and Society, Volume 3 Organ transplantation in Croatia, Greece and Portugal. Legal and ethical aspects / Jansen ES Brigitte (ur.). München: Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung GmbH & Co. KG, 2010.*
42. Pelčić G. Bioetika i transplantacija organa: utjecaj religijskih uvjerenja na donaciju organa. *Magistarski rad* 2005. Sveučilište u Rijeci, Medicinski fakultet.
43. Rios A, Lopez-Navas A, Iniesta A, Mikla M, Martinez-Alarcón L, Ramis G et al. Involvement of Religious Factors on the Attitude Toward Organs Donation Among the Ecuadorian Population Resident in Spain. *Transplant Proc* 2015;47:2600-2.